

8. вживання "—", а також ", " між підметом та присудком, вираженим дієсловом, що суперечить нормам української мови ([...суд — встановив...], [...суд, встановив...] чи [...суд, — встановив...]).

Запропонована класифікація, отже, ілюструє ті аспекти мовної норми української мови, які і досі залишаються не повною мірою зрозумілими для носіїв мови і, як результат, спричиняють велику кількість помилок під час укладання документів, зокрема такого рівня офіційності та стандартизованості, як судові рішення. Результати нашої роботи, таким чином, вважаємо перспективними для застосування у створенні програм різноманітних навчальних курсів з української мови (зокрема за професійним спрямуванням) та для загального підвищення рівня володіння державною мовою працівниками різних судових установ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Куйбіда, Р. і Сироїд, О. (2013) *Посібник із написання судових рішень*. Київ, 224 с.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>. — Назва з екрану.

УДК 811.161.2'373;821.161.2К1/7.08

DOI:10.32626/2309-9771.2019-50-59-63

Борис Коваленко
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української мови Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка (Кам'янець-Подільський, Україна)
e-mail: kovalenko.bor@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3764-856X

ЛЕКСИКА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ М. КОЦЮБИНСЬКОГО В ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ОПИСАХ

У статті проаналізовано лексикографічні праці, у яких є лексеми, що тлумачаться з покликаннями на твори М.М. Коцюбинського, та проаналізувати їх у лексико-стилістичному та лексико-граматичному аспектах.

Аналіз мовного матеріалу показав, що у словниках української мови, починаючи з другої половини XIX ст. і до сьогодні, є покликання на твори М. М. Коцюбинського. Лексика, якою він послуговувався, як правило, загальнонародна, кодифікована словниками і довідниками, хоч частина таких лексичних одиниць подана у СУМ із різними ремарками: розм., рідко, діал., заст. тощо. Частина лексичних одиниць не кодифікована і побутує лише в усному мовленні.

Ключові слова: М. М. Коцюбинський, лексикографічні праці, словник української мови, маркована лексика, кодифікована лексика.

Kovalenko Borys. Vocabulary of literary works of M. M. Kotsiubynskyi in lexico-graphic descriptions

M.M. Kotsiubynskyi is a writer, cultural and public figure. His linguistic *циклі* is unique and is the pinnacle of Ukrainian prose from the late XIXth - early XXth centuries, "an outstanding phenomenon in the development of Ukrainian literary language in general, which raised it to a higher degree of quality, expanded its structural-stylistic and specific literary and scientific-journalistic means of expression in the field of vocabulary, phraseology, syntax". The word "individual style", as V. Rusanivskyi notes, is not entirely accurate, since this writer was a grinder of the norms that had already been formed at that time. M.M. Kotsiubynskyi is one of the most honored places among the best masters of Ukrainian culture. He introduced into the Ukrainian literature a new special style of writing, which I. Franko named as the highest triumph of literary skills.

The role of Mykhailo Kotsiubynskyi in the development of Ukrainian linguistics was also significant. He outlined his thoughts about Ukrainian language in literary-critical and publicistic works, letters in which he defended its free, multi-style functioning, criticized false, conservative views on Ukrainian language, outlined the sources and ways of enriching it, expressed his fair views on the issues of linguistics and orthography.

In the article we have tried to identify lexicographic works, which have lexemes, which are interpreted with references to the works of M. M. Kotsiubynskyi and to analyze them in lexico-stylistic and lexical-grammatical aspects.

Analysis of the linguistic material showed that in the dictionaries of the Ukrainian language, since the second half of the XIXth century and to this day, there have been references to the works M.M. Kotsiubynskyi. The vocabulary he used was generally national, codified by dictionaries and directories, although some of those lexical units are given in DUL with different labels: spoken, rarely, dial., old. etc. Some lexical units are not codified and used only in oral speech.

Keywords: M. M. Kotsiubynskyi, lexicographic works, dictionary of Ukrainian language, marked vocabulary, codified vocabulary.

М. М. Коцюбинський – письменник, культурний і громадський діяч. Його мовотворчість належить до непересічних явищ і є вершиною української прози періоду кінця XIX – поч. XX ст., “видатним явищем у розвитку української літературної мови в цілому, що підняла її на вищий ступінь якості, розширила її структурно-стилістичні і конкретні художні та науково-публіцистичні засоби виразу в галузі лексики, фразеології, синтаксису” [Білодід 1958, с. 519]. Власне, слово “мовотворчість”, як зазначає В. М. Русанівський, не зовсім точне, оскільки цей письменник був шліфувальником тих норм, які на той час уже склалися [Русанівський 2001, с. 271]. М.М. Коцюбинський по праву посідає одне з найпочесніших місць серед кращих майстрів вітчизняної культури. Він уніс в українську літературу нову особливу манеру письма, яку І. Я. Франко називав найвищим тріумфом художньої майстерності.

Значною була роль Михайла Коцюбинського і в розвитку української лінгвістики. Міркування про українську мову він виклав у літературно-критичних і публіцистичних працях, листах, у яких обстоював вільне, різностильове її функціонування, критикував помилкові, консервативні погляди на українську мову, окреслив джерела й шляхи її збагачення, висловив слушні міркування з питань лінгвостилістики, правопису тощо.

У своїй розвідці ми спробуємо виявити лексикографічні праці, у яких є лексеми, що тлумачаться з покликаннями на твори М.М. Коцюбинського, та проаналізувати їх у лексико-стилістичному та лексико-граматичному аспектах.

Покликань на класика української літератури М. М. Коцюбинського в лексикографічних працях кінця XIX – поч. XX ст. майже немає. Словники К. В. Шейковського, Ф. М. Піскунова, М.М. Левченка, Є. І. Желехівського та С. І. Недільського та ін. вийшли друком раніше, ніж почав писати свої твори і друкуватися письменник. Щоправда, перша (на нашу думку) фіксація лексики, яку використовував письменник, є у словнику М. Уманця і А. Спілки: *Людний, но* = людний, но, велелюдний мирний, но. – В корчмі було мирно, як і що неділі. Под. Коцюбинський [СУіС, с. 420].

Немає ілюстрацій із творів письменника і в “Словарі української мови” Б. Д. Грінченка. Зовсім інша ситуація в словниках української мови радянської доби. Так, у найавторитетнішому словникові української мови XX ст. (СУМ) покликань на твори М. М. Коцюбинського фіксуємо майже чотирнадцять тисяч разів. Звичайно, ілюстрації з творів та епістолярію письменника переважно подано до слів загальноновживаних, стилістично нейтральних, у тому числі й іншомовного походження, наприклад: *абсолютно* – Присл. до абсолютний; цілком, повністю. Купатися він [лікар] теж *абсолютно* забороняє (Коцюб., III, 1956, 355) [СУМ I, с. 6]; *адвокат* – 1. Юрист, що захищає обвинуваченого або веде якусь справу в суді, а також дає поради з правових питань; захисник, оборонець. – *Рятуй мене, Насте! ...Піди до адвоката, заплати йому, що хоче* (Коцюб., I, 1955, 76) [СУМ I, с. 19]; *ідеалізація* – Дія за знач. ідеалізувати. *Я не уявляв собі, наскільки ця річ [«На віру»] слаба, бо 20 літ не перечитував її... Скільки тут солодкого, ідеалізації селян..!* (Коцюб., III, 1956, 385) [СУМ IV, с. 10]; *кирка* – Ручне знаряддя у вигляді загостреного з одного боку молотка або стрижня для подрібнення, розколювання твердих порід, льоду тощо. *Гурток робочих то нахилився, то розгинався над купою грузу, і мірно здіймались кирки й лом* (Коцюб., II, 1955, 402) [СУМ IV, с. 152]; *Малолюдний* – Такий, па якому перебуває, присутня мала кількість людей. *Антін безцільно блукав по тихих, малолюдних вулицях міста* (Коцюб., II, 1955, 284) [СУМ IV, с. 610]; *палець* – 1. Одна з п'яти рухомих кінцевих частин кисті руки або ступні ноги у людини. – *А це що?.. – враз скрикнула Гашиця і вхопила Йона за палець, на якому блищала дорога для нього каблучка від Домніки* (Коцюб., I, 1955, 248) [СУМ VI, с. 25]; *по-козацьки* – присл. Те саме, що по-козацькому. *Сиве волосся спадало [в Семена] кружком, по-козацьки* (Коцюб., I, 1955, 41) [СУМ VII, с. 34]; *таки* – част. 1. ствердж. Уживається препозитивно й постпозитивно в значенні справді. *З ким це вона [Гафійка] забалакалась? Либонь Прокіп Кандзюба? Таки він* (Коцюб., II, 1955, 10) [СУМ X, с. 21]; *хмара* – 1. Скупчення краплин води, кристаликів льоду та їхньої суміші в атмосфері у вигляді суцільної маси світлого або темного кольору, що несе дощ, град, сніг. *Явдосі здалося, що от-от градові хмари обляжуть небо, випаде здоровий град* (Коцюб., I, 1955, 54) [СУМ XI, с. 93].

Зауважимо, що не обійшлись укладачі СУМу без ілюстрацій з доробку письменника, подаючи марковану лексику, наприклад: *вайло* – розм. Неповоротка, незграбна людина; тютхтій. – *Гей, ти, вайло!* – гукала вона на неї, коли Гафійці ненароком вилітало з рук веретено (Коцюб., II, 1955, 31) [СУМ I, с. 282]; *набедреник* – 1. церк. Парчевий прямокутник із зображенням хреста, який священники одержують як першу нагороду і носять з правого боку нижче пояса. – *Чи ви чули, що о. Аркадія переведено на другу парафію, а о. Феогност дістав набедреника?* (Коцюб., I, 1955, 322) [СУМ V, с. 12]; *пархи* – розм. Те саме, що парші. *Земля була гола, у лишах, наче старець у пархах* (Коцюб., II, 1955, 365) [СУМ VI, с. 83]; *пріти* – 2. розм. Вкриватися потом від задухи, втоми, перенапруження і т. ін. *Веселість все розпалаялась. Робилось душно, люди пріли у кептарях, дихали випаром поту* (Коцюб., II, 1955, 354) [СУМ VIII, с. 110]; *свинство* – розм. 1. Бруд, неохайність; відсутність культурних навиків, невігластво. *Звісно, свинства в управі багато, мабуть, його скрізь немало* (Коцюб., III, 1956, 187) [СУМ IX, с. 71].

Понад двісті лексем, що сприймаються як діалектні, пояснено за допомогою прикладів-ілюстрацій творів М. М. Коцюбинського, серед них:

Іменники: *аїр*, *діал.* *аєр* – Трав'яниста багаторічна рослина з довгими мечоподібними листками й гострим запахом; татарське зілля, лепеха. *Вогкість у повітрі, специфічний дух болота та аєру* давали знати про близькість річки (Коцюб., I, 1955, 205) [СУМ I, с. 25]; *арідник* – *діал.* Злий дух; чорт, дідько. *Знав [Іван], що на світі панує нечиста сила, що аридник... править усім* (Коцюб., II, 1955, 307) [СУМ I, с. 59]; *барда* – *діал.* Сокира, тесак. *Їм [дітям] часом, здавалось, що вони чують чийсь хід потайний, глухе гупання барди, хекання втомлених грудей* (Коцюб., II, 1955, 312) [СУМ I, с. 105]; *бартка* – *діал.* Маленька сокира. *[Іван] затряс барткою в Юри перед лицем* (Коцюб., II, 1955, 343) [СУМ I, с. 108]; *бинда* – *діал.* Стрічка. // *чого, перен.* *Смуга.* *Біліє широка бинда гречки, і пахоці повівають* (Коцюб., I, 1955, 459) [СУМ I, с. 166]; *васаг* – *1. діал.* Верхня частина воза, саней і т. ін.; ящик. *Старі трухляві копили зламались, васаг лежав нарізно від санок* (Коцюб., I, 1955, 80) [СУМ I, с. 296]; *габа*² – *діал.* Хвиля. *Марічку несла ріка, а люди дивились, як крутять нею габи, чули крики й благання і не могли врятувати* (Коцюб., II, 1955, 331) [СУМ II, с. 7]; *гаджуга* – *діал.* Молода смерека. *Здалеку м'яко котився грім..., високі гаджуги згинались удвоє по далеких верхах* (Коцюб., II, 1955, 340) [СУМ II, с. 10]; *згарда* – *діал.* Намисто з монет або хрестиків. *Важкі згарди гнули їй шию* (Коцюб., II, 1955, 342) [СУМ III, с. 509]; *кичера* – *діал.* Гора, вкрита вся лісом, крім вершини. *Втретє затрембітала трембіта про смерть у самотній хаті на високій кичері* (Коцюб., II, 1955, 312) [СУМ IV, с. 156]; *клямра* – *3. діал.* Пряжка, застібка. *Ті шлейки, нові, блакитні, зі срібними клямрами, притягували до себе заздрісні погляди парубоцтва* (Коцюб., I, 1955, 233) [СУМ IV, с. 194]; *манна* – *3. діал.* Молоко. *Треба було добре глядіти маржину од гадини, звіра і од відьом, які всякими способами потягали манну з корови* (Коцюб., II, 1955, 332) [СУМ IV, с. 623]; *пулярес* – *діал.* Гаманець. *Роман поліз у кишеню і витяг звідти шкіряний пулярес* (Коцюб., I, 1955, 107) [СУМ VIII, с. 387]; *скруцак* – *діал.* Скрутень. *Тугий скруцак з рушника, мокрий і замашиний, гатив з лускотом в спину направо й наліво* (Коцюб., II, 1955, 355). [СУМ IX, с. 327]; *фрашка* – *діал.* Дрібниця, дурниця. *Вічно нерви напружені. Наприклад, перед кількома, днями довелося стояти кілька хвилин перед рушницями козаків, виміченими в публіку, і чекати, що ось-ось ляжеш трупом. Ну, та після вулкану це фрашки* (Коцюб., III, 1956, 274) [СУМ X, с. 642]; *Хопта* – *діал.* Бур'ян. *Земля стогне, пісна, безсила, подерта на латочки. І замість покорму дає свою кров. Не хліб, а кукіль родить, будяки, хопту.* *Годуйся!..* (Коцюб., II, 1955, 36) [СУМ XI, с. 124].

Прикметники та дієприкметники: *гнівливий* – *2. діал.* Гнівний. *Явдоха стояла на порозі бліда, гнівлива; сухі старечі губи тремтіли від великого гніву* (Коцюб., I, 1955, 55) [СУМ II, с. 94]; *згірдений* – *діал.* *1. Зневажливий.* *Пригадалось їй згірдне батькове слово і повна ненависті постать хаджі* (Коцюб., I, 1955, 291) [СУМ III, с. 513]; *наладнований* – *діал.* Дієпр. пас. мин. ч. до наладувати. *Настрічу нам попадаються хури, наладновані діжечками, горшками* (Коцюб., II, 1955, 237) [СУМ V, с. 115]; *острий* – *заст., діал.* Гострий. *За хвилину надбігла Марійка, так замотана здоровою хусткою, що самий острий червоний носик визирав на світ божий* (Коцюб., I, 1955, 131) [СУМ V, с. 789]; *Порушений* – *2. у знач. прикм., діал.* Зворушений, схвилюваний. *Громада стояла німа, глибоко порушена* (Коцюб., I, 1955, 74) [СУМ VII, с. 297]; *розпучливий* – *діал.* Розпачливий. *Злітали до нього дець з темряви очі – карі, сірі й голубі, а з них розпучливим криком кричали смерть і життя* (Коцюб., II, 1955, 201) [СУМ VIII, с. 785]; *руснацький* – *діал.* Прикм. до руснаки. *Ми вели бесіду в бідно вмебльованій кімнатці серед глухого руснацького села* (Коцюб., I, 1955, 261). [СУМ VIII, с. 912]; *сумежний* – *діал.* Суміжний. – *Панок отой, Янковський, продає три морги, тих... – Що сумежні з моїм полем? – скрикнув Роман* (Коцюб., I, 1955, 105) [СУМ IX, с. 835]; *уряджений (вряджений)* – *діал., розм.* Дієпр. пас. мин. ч. до урядити. *Коли піп з гостем посідали на лавках у хаті, уряджений, як і селянські, Тихович оповів свою пригоду* (Коцюб., I, 1955, 225) [СУМ X, с. 484]; *хорий* – *діал.* Хворий. *Та нема гіршої пригоди, як слабість у дорозі. Ось на задньому возі, як в'ялая риба, лежить хорий чумак* (Коцюб., I, 1955, 181) [СУМ XI, с. 126].

Дієслова: *банувати* – без додатка і за ким, чим, недок., *діал.* Сумувати, журитися. – *Почав я банувати. А найгірше за Марією* (Коцюб., I, 1955, 141) [СУМ I, с. 102]; *виповнювати* – *2. діал.* Виконувати що-небудь. *І він трохи стих, міркуючи, як би виповнити свій замір* (Коцюб., I, 1955, 442) [СУМ I, с. 456]; *витручувати* – *діал.* *1. Виганяти.* *Недарма ж жінка та діти витрутили тебе з хати!* (Коцюб., III, 1956, 9) [СУМ I, с. 520]; *відказуватися* – *діал.* Відмовлятися. – *Відказатися, віддати дитину назад якось ніяково... Сам просив, щоб дали* (Коцюб., I, 1955, 440) [СУМ I, с. 520]; *закасуватися* – *діал.* Підкочувати, підгортати па собі одягу, щоб не забруднити, не замочити. *Пропало сіно! Маланка закасалась та лізе в воду* (Коцюб., II, 1955, 47) [СУМ III, с. 140]; *закоришматися* – *діал.* Заворухитися. *Дитина закоришмалась на руках у Домни, запхикала чогось, прокинувшись* (Коцюб., I, 1955, 123) [СУМ III, с. 160]; *затрембітати* – *діал.* Заграти (на трембіті). – *Вилізу на копицю та й си подивлю [подивлюся] в гори на полонинку, а ти мені затрембітай...* (Коцюб., II, 1955, 316) [СУМ III, с. 358]; *злягати* – *діал.* Розродитися. *Саме напровесні Настя злягла: знайшлось хлоп-*

чатко (Коцюб., I, 1955, 75) [СУМ III, с. 608]; **кляснути** – діал. Однокр. до кляскати (плескати). **Кляснуло** хлоп'я в долоні й так погоже, весело засміялось (Коцюб., I, 1955, 460) [СУМ IV, с. 194]; **мачати** – діал. Умочати, мочати. **Відриваючи по шматку мамалигу та бгаючи її в руках на галки, він мачав ті галки в юшку з квасом** (Коцюб., I, 1955, 238) [СУМ IV, с. 656]; **міститися** – 3. діал. Публікуватися, друкуватися де-небудь. **Уявім собі, що у збірнику міститься кілька творів різних авторів і кожен автор пише своїм правописом** (Коцюб., III, 1956, 261) [СУМ IV, с. 750]; **обсуджувати** – 2. діал. Обговорювати, обмірковувати. **Вреши, це діло Ви, мабуть, обсуди́те** гурточком, а поклавши, що перекладати, звістити мене (Коцюб., III, 1956, 121) [СУМ V, с. 588]; **перейтися** – діал. Пройтися. **Проклята бюро́ва пра́ця вхопила мене у свої тверді лаби так, що чоловік не щодня має час перейтися** годинку, хоч від того залежить здоров'я (Коцюб., III, 1956, 277) [СУМ VI, с. 188]; **пересякатися** – діал. Просякати. **Якось так весь організм пересяка́ся** ароматами моря, що забуваєш, що ти людина (Коцюб., III, 1956, 358) [СУМ VI, с. 293]; **пора́яти** – діал. Дати пораду, порадити. – **Прийшов роботи чи служби шукати, та нікого не знаю тутечки. Пора́йте мене, дядьку, що тут робити, куди обернутися...** (Коцюб., I, 1955, 445) [СУМ VII, с. 248]; **сокотити** – діал. 2. Стерегти. **Сон налягає. Щоб одігнати його, Іван встромлює очі в живий вогонь. Він мусить сокотити вогонь, сю полонинську душу** (Коцюб., II, 1955, 329) [СУМ IX, с. 440]; **стрітити** – діал. Те саме, що зустрічати. **Коли в обідню пору Антін повертався додому, стрі́в несподівано Марту** (Коцюб., II, 1955, 298) [СУМ IX, с. 781]; **стрягнути** – діал. В'язнути, грузнути. **Ноги стрягли у снігових заметах** (Коцюб., I, 1955, 31) [СУМ IX, с. 797]; **урадувати (врадувати)** – діал. Викликати у кого-небудь почуття радості. **Остан розплющив очі. Це так врадувало стару циганку, що вона забелькотала щось жваво** (Коцюб., I, 1955, 370) [СУМ X, с. 472]; **Чинити**¹ – 3. діал. Приводити, народжувати; відкладати яйця. **Почав [Юра] розсі́вати по царинці попіл од учора́шньої ватри, аби корови та ві́вці, що будуть тут пастись, пи́шно плоди́лись, щоб кожна ягничка чинила по двоє...** (Коцюб., II, 1955, 338) [СУМ XI, с. 326].

Прислівники: верхами – 2. діал. Зверху, нагорі. **Долиною сльози, верхами** глум (Коцюб., II, 1955, 41) [СУМ I, с. 335]; **гвалтом** – діал. Разом, гуртом. **Гвалтом** прохали на обід (Коцюб., III, 1956, 152) [СУМ II, с. 43]; **мирно**² – діал. Людно, багатолюдно. **В невеличкій хаті стало мирно, аж тісно** (Коцюб., I, 1955, 44) [СУМ IV, с. 714]; **наверха** – діал. Наверху, зверху. **Жовті вушка од рудих черевиків теліпалися наверха, як свинячі вуха** (Коцюб., I, 1955, 319) [СУМ V, с. 29]; **разно** – діал. Дружно. **Разно** бігли мишасті коненята. **Дорога була слизька, і сани йшли в затоки** (Коцюб., I, 1955, 80) [СУМ VIII, с. 440]; **файно** – діал. 1. Присл. до файний. – **Файно** голосить... – кивали головами старі сусідки (Коцюб., II, 1955, 352) [СУМ X, с. 551].

Займенники та числівники: обі – діал. Обидві. **Встаю вже пізно, біжу не одягнений до вікна і одчиняю обі** половинки (Коцюб., II, 1955, 408) [СУМ V, с. 501]; **осей** – діал. Оцей. – **Осі** руки, панове, всіх нас годують (Коцюб., II, 1955, 251) [СУМ V, с. 758].

Службові слова та вигуки: а – сполучник V. єднальний, діал. Має значення спол. «і». **Несімо прапор справи нашої в дужих руках а** будьмо консеквентними, не відділяймо слова від діла... (Коцюб., I, 1955, 170) [СУМ I, с. 2]; **ади, ади-но** – виг., діал. Уживається при здивуванні або при бажанні звернути чию-небудь увагу на щось; дивись, дивись-но. **Почала [дівчинка] шукати щось за пазухою. Витягла вреши довгий цукерок. – Ади!** (Коцюб., II, 1955, 311) [СУМ I, с. 20]; **іно (йно)** – діал. 2. спол. Тільки, як тільки. **Завтра, іно** розвидниться, встане Харитя, нагодує маму..., візьме серп і піде в поле (Коцюб., I, 1955, 15) [СУМ IV, с. 32]; **пад-ко** – діал.: **Падку [мій]!** – вигук, який виражає здивування, радість, переляк, злість і т. ін. **Падку мій! Та ж то аж наверх лізти, гей!** – жахнулось щось у темряві пискливим баб'ячим голосом (Коцюб., I, 1955, 345) [СУМ VI, с. 13]; **си** – част., діал. Ся. – **Я си** обую файно та й буду дівка... (Коцюб., II, 1955, 311) [СУМ IX, с. 152]; **ци**² – част., діал. Чи. – **Ци** тобі, Юрчику, не сталося чого лихого? (Коцюб., II, 1955, 342) [СУМ XI, с. 205].

Слід констатувати, що в СУМ десятки лексем із позначкою *діал.* пояснено за допомогою ілюстративного матеріалу лише з творів М. М. Коцюбинського, наприклад: **безвстидний** – діал. Безстидний, безсоромний. **Безвстидна!** Чого вона тільки не виробляла, ота родима відьма! (Коцюб., II, 1955, 333) [СУМ I, с. 123]; **безвстидник** – діал. Безстидник, безсоромник. – **Безвстиднику**... Мило надула [Марічка] губи і так лукаво поглядала на нього [Івана] (Коцюб., II, 1955, 346) [СУМ I, с. 123]; **безпальчий** – діал. Безпальний. **Його [Андрія Волика] брали за руку і уважно роздивлялись безпальчий цурпалок, наче бачили вперше** (Коцюб., II, 1955, 85) [СУМ I, с. 137]; **безслихи** – діал. Глушина. **А там, по суворих диких верхах, десть... в безслихах** гніздиться всяка мара, ворожа сила, з якою тяжко боротись (Коцюб., II, 1955, 322) [СУМ I, с. 146]; **бербениця** – діал. Діжечка, барило. **Гості набирали у бербениці бриндзи та... знову спускались в долини** (Коцюб., II, 1955, 327) [СУМ I, с. 157]; **богобійний** – діал. Богобоязливий. **З цим богобійним** різником, що наскрізь пропався овечим лоєм, старий Хаджі вічно мав справи (Коцюб., I, 1955, 287) [СУМ I, с. 209]; **бомбаковий** – діал. Бавовняний. **Зробивши в хаті лад, Маріора перед дзеркалом обсмикнула рівні широкі рукави тонкої бомбакової сорочки** (Коцюб., I, 1955, 187) [СУМ I, с. 216]; **будз** – діал. Свіжий овечий сир. **З подри [полиці під дахом], де сохнуть великі круглі боханці будзу, повіває на ватага вітер** (Коцюб., II, 1955, 324) [СУМ I, с. 247]; **буцматий** – діал.

Повнощокій, повновидий. *Я гадав собі, що повернете з Криворівні таким буцматим та здоровим, а Ви... ще гірше кашляєте...* (Коцюб., ІІ, 1956, 278) [СУМ І, с. 268]; *виладновувати* – 2. діал. Вивантажувати що-небудь звідкись. *Викопували [циганки] зі смітників брудні й подерті ганчірки і виладновували увечері з гарби, силу різнорідних речей* (Коцюб., І, 1955, 371) [СУМ І, с. 419]; *витривати* – діал. Витримати. *Йому ще байдуже, але бідна Настя навряд чи витриває* (Коцюб., І, 1955, 46) [СУМ І, с. 518]; *гемзити* – безос., діал. Мрячити, імжити. – Пам'ятаю, – поганий був ранок: туман наліг па землю, гемзило (Коцюб., І, 1955, 141) [СУМ ІІ, с. 43]; *горгоші* – діал. Плечі. – Клубка свого не дам, бо я ще й вас могла б узяти на *горгоші* з вашою торбою разом (Коцюб., І, 1955, 348) [СУМ ІІ, с. 126]; *з'їдливий* – діал. В'їдливий. Мама його, була страшно вередлива, злослива, *з'їдлива* (Коцюб., І, 1955, 465) [СУМ ІІІ, с. 582]; *заневиднітися* – безос., діал. Стемніти, посутеніти. *Вечір насунувся над землею. Вже добре заневиднілось, коли Олександра прийшла проситись на ніч до знайомої жінки* (Коцюб., І, 1955, 69) [СУМ ІІІ, с. 227]; *запукати* – діал. Застукати. *Нові бербениці й барильця німуть в кутку, хоч тільки запукай до них – і обізветься голос, що там жив* (Коцюб., ІІ, 1955, 325) [СУМ ІІІ, с. 283]; *зграсований* – діал. Дієпр. пас. мин. ч. до зграсувати; // у знач. прикм. *Разно посувається вперед військо, лишаючи за собою голу зграсовану землю* (Коцюб., І, 1955, 226) [СУМ ІІІ, с. 523]; *згучати* – діал. Звучати. – *Коли старостів приишли?* – Голос Гашиці *згучав* різко, суворо (Коцюб., І, 1955, 248) [СУМ ІІІ, с. 527]; *куня* – діал. Волоть очерету. Цупкі й високі очеретини блищали на сонці, як золоті; *куня* стелилась за вітром та привітно шуміла, як лан стиглої високої пшениці (Коцюб., І, 1955, 373) [СУМ ІV, с. 400]; *лабуштан* – діал. Тоя. В тихім плесі потічка, над яким горів царівник сонячним цвітом та синів *лабуштан* низкою черевиків, жалібно кумкали жаби (Коцюб., ІІ, 1955, 313) [СУМ ІV, с. 428]; *любас* – діал. Коханець. *Прилюдно цілувалася і обіймалася [Палагна] з ним, не криючись навіть, що має любаса* (Коцюб., ІІ, 1955, 342) [СУМ ІV, с. 561]; *матриган* – діал. Беладонна. Він знав вже багато. Умів знаходити помічне зілля – одален, *матриган* і підойму (Коцюб., ІІ, 1955, 307) [СУМ ІV, с. 652]; *струнка* – 2. діал. Відгороджене місце в кошарі, хліві для доїння овець. *Вже третю добу сів на полонині дрібний мачкатий дощик. Тільки і спочинку було, що під дашком у струнці під час доїння* (Коцюб., ІІ, 1955, 323) [СУМ ІХ, с. 793].

За частиномовною віднесеністю у словнику переважають іменники та дієслова, значно менше інших частин мови.

Трапляється у текстах творів М. М. Коцюбинського лексика не зафіксована у СУМ, наприклад: *імб-рик* – ‘казанок’, *кічка* – ‘закручена гулею жіноча коса’, *клак* – ‘своєрідні вечорниці’, *ковал* – ‘дуже довга сопілка’, *косор* – ‘садовий ніж’, *котвиця* – ‘якір’ (окремої словникової статті на слово *котвиця* в СУМ немає, однак у словниковій статті до слова *кидати* зі значенням *опускати*, занурювати (у рідину) подано приклад-ілюстрацію, узятую з творів М. М. Коцюбинського: *Їм не вдалося розігнати човен на береговий пісок. Тоді грек кинув у море котвицю* (Коцюб., І, 1955, 390) [СУМ ІV, с. 147]), *куфа* – ‘дерев'яне відро’, *магала* – ‘куток, околиця, район села’, *попільжити* – ‘виявити увагу до чийх-небудь потреб, допомогти комусь’ тощо.

Отже, у словниках української мови, починаючи з другої половини ХІХ ст. і до сьогодні, є покликання на твори М. М. Коцюбинського. Лексика, якою він послуговувався, як правило, загальнонародна, кодифікована словниками і довідниками, хоч частина таких лексичних одиниць подана в СУМ із різними ремарками: *розм.*, *рідко*, *діал.*, *заст.* тощо. Частина лексичних одиниць не кодифікована і побутує лише в усному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід, І.К. (1958). Мова творів М.М. Коцюбинського [В:] *Курс історії української літературної мови* / За ред. І.К. Білодіда. – Т.1: *Дожовтневий період*. – Київ, 596 с.
2. Русанівський, В.М. (2001). *Історія української літературної мови. Підручник* / В.М. Русанівський. Київ, 392 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

СУіС – Словарь Русийсько-український (1924). Зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка. Додадок до “Зорі” 1893 року. Берлін, 1149 с.

СУМ – Словник української мови. В 11 т. Київ.